

Wsparcie organizacji pozarządowych działających w obszarze współpracy rozwojowej ze środków publicznych w wybranych krajach-dawcach pomocy rozwojowej.

Katarzyna Zalas-Kamińska

Wrocław/Warszawa 2015

Analiza przygotowana na zlecenie Grupy Zagranica, w ramach projektu TRIALOG V: Strengthening CSOs in EU12/AC for active engagement in Global Development.

WPROWADZENIE

Celem opracowania jest analiza współpracy administracji rządowej z organizacjami pozarządowymi działającymi w obszarze współpracy rozwojowej, ze szczególnym uwzględnieniem wsparcia instytucjonalnego NGOs. Ma ona służyć opracowaniu rozwiązań, które można byłoby włączyć do polskiego systemu współpracy rozwojowej w perspektywie krótko i długoterminowej.

Analizą objęto następujące kraje: Czechy, Wielka Brytania, Dania, Szwecja oraz Irlandia.

Trzy z nich (Szwecja, Dania i Wielka Brytania) to najwięksi unijni donatorzy pomocy rozwojowej i jako jedni z niewielu spełniający międzynarodowe zobowiązania dotyczące udzielania wsparcia w wysokości 0,7% DNB do 2015 roku. Udział organizacji pozarządowych w dwustronnej pomocy rozwojowej jest w poszczególnych krajach zróżnicowany (najwyższy jest w Irlandii i w 2013 roku wyniósł 38%, a na przykład w Wielkiej Brytanii w ciągu ostatnich trzech lat - 18%, średnia krajów DAC to ok.16%), przy czym przy jego ilościowej ocenie należy także wziąć pod uwagę - poza wielkością ODA danego kraju w ogóle - procentowy stosunek pomocy dwustronnej do wielostronnej. O ile w takich krajach jak Dania, Irlandia, Szwecja czy Wielka Brytania większość pomocy przekazywana jest kanałem dwustronnym, o tyle w Czechach (a także Polsce) proporcje te są odwrócone (w 2013 kanałem wielostronnym Czechy przekazały 73% ODA, Polska - 74%)¹. Czeski system pomocy rozwojowej jest zresztą bliski polskiemu także ze względu na fakt, że oba kraje w tym samym czasie przystąpiły do UE, stając się formalnym krajem-dawcą pomocy rozwojowej. Jednocześnie Czechy są postrzegane jako kraj wprowadzający ciekawe i skuteczne rozwiązania współpracy z organizacjami pozarządowymi

¹ Dane na podstawie: *Fast Forward: The Changing Role of UKbased INGOs*, Bond, 2015, s.5; *Development Cooperation Report 2014. Mobilising Resources for Sustainable Development*, OECD 2014, s.4; *Czech Development Cooperation in 2013*, Ministry of Foreign Affairs of The Czech Republic, Praga 2014, s. 7; *Irish Aid Annual Report 2013*, Department of Foreign Affairs and Trade, Dublin, 2014, s.63; *Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport roczny 2013*, MSZ, Warszawa 2014, s.10.

w pomocy rozwojowej. Wnioski z tej współpracy były zresztą rekomendacjami dla polskiej prezydencji w Radzie Unii Europejskiej 2011².

SZWECJA

Szwecja ma długą i bogatą tradycję udzielania wsparcia krajom rozwijającym się. Ma także rozbudowany system współpracy z organizacjami pozarządowymi, którym przypisuje szczególną rolę w prowadzonej przez rząd polityce rozwojowej³.

Z punktu widzenia NGO ważnym dokumentem określającym ich rolę jest strategia *Shared responsibility: Sweden's Policy for Global Development (Wspólna odpowiedzialność. Szwedzka polityka na rzecz globalnego rozwoju)*. Podkreślono w niej konieczność zacieśnienia współpracy z NGO i ruchami społecznymi jako podmiotami skutecznymi dla prowadzenia projektów rozwojowych. O zwiększonej współpracy z sektorem pozarządowym mówi się też jako o warunku koniecznym dla podniesienia skuteczności globalnej polityki rozwoju i ich znaczeniu dla promocji postaw solidarności wśród społeczeństw krajów rozwiniętych⁴.

Za współpracę z organizacjami pozarządowymi zaangażowanymi w realizację polityki rozwojowej Szwecji odpowiada rządowa agencja rozwojowa SIDA (*Swedish International Development Cooperation Agency*). Podpisuje ona długoterminowe porozumienia z wybranymi (doświadczonymi) organizacjami ramowymi⁵ (obecnie jest to 18 zróżnicowanych organizacji, głównie parasolowych, ale też kościelnych czy związanych z ochroną środowiska, SIDA wymaga od niech wkładu własnego na poziomie minimum 10%, przeważnie umowy są podpisywane na 3 lata, z możliwością przedłużenia o jeden rok, w uzasadnionych przypadkach

² A. Łada, *Partnership for the Presidency?*, Analyses&Opinions, No.10/102, 12.2009, The Institute of Public Affairs, s. 1-8.

³ Zob. Sara Onsander, *Swedish Development Cooperation through Swedish and local NGOs*, Uniwersytet w Göteborgu, Perspectives nr 7/2007, s.11 oraz Aid policy framework. Government Communication 2013/14:131, Sztokholm 2014, s.50.

⁴ *Shared responsibility: Sweden's Policy for Global Development*, Sztokholm, Government of Sweden, 2003, s.54, 55. Zob. także: *Global Challenges - Our Responsibility Communication on Sweden's policy for global development*. Stockholm, Government of Sweden 2008, s.59.

⁵ Selekcja organizacji ramowych odbywa się co kilka lat (ostatnia była w 2013 roku), organizacje przechodzą przez obszerny proces selekcji. Źródło: Informacje CONCORD Sweden, udostępnione na potrzeby niniejszej analizy.

okres też może być krótszy, są to tzw. dotacje ramowe)⁶. Organizacje ramowe, poza prowadzeniem własnych inicjatyw, mogą udzielać dofinansowania innym szwedzkim organizacjom na zasadzie regrantingu. Rola organizacji ramowych nie ogranicza się do rozdzielania środków - odpowiadają one także za planowanie, monitoring oraz ocenę prowadzonych działań rozwojowych. Z tej formy wsparcia korzystają najczęściej organizacje należące do wspomnianych organizacji ramowych, choć nie jest to regułą. Jeśli jakaś organizacja do nich nie należy, ma prawo ubiegać się o wsparcie w Forum Syd, największej organizacji parasolowej w Szwecji, która ma podpisaną w tej kwestii stosowną umowę z SIDA. Szwedzkie organizacje mogą także liczyć na dofinansowanie działań komunikacyjnych z zakresu współpracy rozwojowej - chodzi o to, by szwedzkie społeczeństwo miało szeroki i zrównoważony obraz udzielanej przez ich kraj pomocy. Przeznacza się na to około 1/10 wszystkich środków przewidzianych na udział NGOs w szwedzkiej pomocy rozwojowej, a działania są realizowane w ramach współpracy ramowej (wkład własny również na poziomie 10%, umowa na 2-3 lata, organizacja musi mieć także doświadczenie w prowadzeniu kampanii informacyjnych)⁷. Dużą wagę przywiązuje się także do wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego poprzez tworzenie tzw. 'społecznego klimatu' dla spraw rozwoju - mają temu służyć dobre warunki prawne, instytucjonalne, polityczne i administracyjne, które umożliwiają funkcjonowanie organizacji. Tego typu wsparcie jest traktowane jako nieodłączny element programu w sprawie skuteczności pomocy w ogóle.

Przyjęcie rozwiązań ramowych nie przekreśla możliwości współpracy struktur rządowych z organizacjami 'nieramowymi'. Mogą one składać propozycje projektów rozwojowych w różnych obszarach w ramach odpowiedzi na tzw. calls for proposals (zaproszenie do składania

⁶ Tzw. framework organizations (FWOs) to przede wszystkim duże organizacje parasolowe. Są to: Forum Syd, LO-TCO Secretariat of International Trade Union Development Co-operation, Olof Palme International Center, PMU InterLife, MyRight, Swedish Mission Council, Africa Groups of Sweden, Diakonia, We Effect, The Swedish Society for Nature Conservation, Save The Children Sweden, The Church of Sweden, WWF Sweden, Plan Sweden, RFSU, SOIR/IM, The Kvinna till Kvinna Foundation, Swedish Committee for Afganistan. Warto zwrócić też uwagę, że w szwedzkim systemie pojęcie CSO jest szersze niż NGO. O bezpośrednie wsparcie projektowe mogą starać się organizacje z krajów-biorców szwedzkiej współpracy rozwojowej. Pomoc jest im udzielana także za pośrednictwem szwedzkich ambasad. Zob. więcej: *Pluralism. Policy for support to civil society in developing countries within Swedish development cooperation*. Government Offices of Sweden, Stockholm, 2009.

⁷ Sara Onsander, *Swedish Development Cooperation through Swedish and local NGOs*, Uniwersytet w Göteborgu, Perspectives nr 7/2007, s.38.

ofert). Największą wagę przywiązuje się tu do inicjatyw związanych z demokratyzacją oraz wolnością słowa, projekty mogą być realizowane zarówno w formie długofalowego wsparcia strategicznego, jak i na zasadzie szybkich interwencji⁸.

Osobną ścieżką współpracy są pomoc humanitarna i działania związane z konfliktami⁹. Projekty odbywają się tylko na zasadzie kilkuletnich umów o partnerstwie strategicznym z wybranymi organizacjami - otrzymują one z SIDA środki finansowe, a działania podejmują samodzielnie i na własną odpowiedzialność. Obecnie z takiej formy wsparcia korzysta osiem organizacji.

SIDA umożliwia organizacjom także staranie się o dofinansowywanie wkładów własnych (w całości lub części, generalnie do 25%) do projektów unijnych - mogą na nie liczyć, jeśli uzyskają pozytywną opinię o dofinansowaniu z KE, a dany projekt wpisuje się w założenia szwedzkiej strategii rozwojowej. Nie obowiązuje tu żadna dodatkowa ścieżka grantowa; środki przyznawane są w ramach całościowego budżetu przewidzianego na współpracę z sektorem pozarządowym i są realizowane na bieżąco. Warto podkreślić, że choć SIDA nie gwarantuje wsparcia (przekazanie środków uzależnia od ich dostępności w ogólnym budżecie), to w praktyce organizacje je otrzymują¹⁰.

Z myślą o organizacjach pozarządowych, usprawnianiu współpracy z nimi i dla utrzymania przejrzystości działań, powstały też dokumenty - przewodniki - takie jak choćby *Sida's Instructions for grants from the appropriation item support via Swedish Civil Society organizations (2010)* czy *Sida grants to non-governmental organisations for humanitarian projects (2007)*. Wsparciem dla organizacji pozarządowych w Szwecji jest także CONCORD Sweden, organizacja społeczeństwa obywatelskiego zrzeszająca ponad pięćdziesiąt szwedzkich organizacji i będąca jednocześnie platformą europejskiej sieci CONCORD działającej na rzecz rozwoju. Należą do niej duże szwedzkie organizacje parasolowe (np. Forum Syd, Olof Palme International, Swedish Mission Council), które współpracują z SIDA w ramach

⁸ <http://www.sida.se/English/Partners/Civil-society-organisations/About-cooperation-with-civil-society/Support-to-actors-working-for-democracy-and-freedom-of-expression/>, dostęp: 15.05.2015.

⁹ <http://www.sida.se/English/Partners/Civil-society-organisations/About-cooperation-with-civil-society/>, dostęp: 15.05.2015.

¹⁰ Informacje CONCORD Sweden, udostępnione na potrzeby niniejszej analizy.

wspomnianych wyżej wieloletnich porozumień ramowych¹¹. W zakresie pozyskiwania środków unijnych CONCORD Sweden pomaga m.in. prowadząc szkolenia dla swoich organizacji członkowskich, a także poprzez możliwość uzyskania indywidualnych konsultacji. Na prowadzenie tych działań otrzymuje środki z SIDA.

DANIA

Krajem docenianym za jakość współpracy międzynarodowej jest także Dania. Za jej implementację (i jednocześnie współpracę z NGOs) odpowiada duńskie MSZ prowadzące działania pod marką Danida.

Dokument *Policy for Danish support to civil society (Polityka duńskiego wsparcia społeczeństwa obywatelskiego)* określa zasady wspierania społeczeństwa obywatelskiego, realizowane w oparciu o *The International Development Cooperation Act (Ustawa o międzynarodowej współpracy na rzecz rozwoju, 2012)* oraz strategię *The Right to a Better Life (Prawo do lepszego życia, 2011)*. Największą wagę przywiązuje się do partnerstwa oraz tworzenia potencjału NGOs na poziomie 'społeczeństwo obywatelskie Danii - społeczeństwo obywatelskie w krajach Globalnego Południa', a wyznacznikiem udzielanego wsparcia jest realny wpływ na obszar poszanowania praw człowieka¹².

Długoterminowe wsparcie strategiczne (*strategic partnership agreements*) traktowane jest jako niezbędne do efektywnego działania i faktycznego wspierania rozwoju. Mogą je otrzymać organizacje, które samodzielnie są w stanie identyfikować problemy, planować i wdrażać strategię działania, a także prowadzić monitoring oraz ewaluację. Muszą także wykazać się zapleczem zawodowym i administracyjnym we wdrażaniu oraz podejmowaniu dużych projektów rozwojowych (pod uwagę bierze się m.in. liczbę członków zaangażowanych w sprawy rozwoju, wkład własny organizacji, sieć współpracy z NGO w krajach rozwijających się,

¹¹ Zob. więcej: <http://www.concord.se/?lang=en>, dostęp: 27.04.2015.

¹² *Policy for Danish support to civil society*, Ministry of Foreign Affairs of Denmark, Kopenhaga 2014, s. 14, 18-25, 31. Duże znaczenie ma tu wspólne planowanie i wdrażanie działań, rozwijanie zasady wzajemności i odpowiedzialności za prowadzoną działalność.

promowanie rozwoju w duńskim społeczeństwie)¹³. Przeglądu ich działalności dokonuje się co cztery lata, przede wszystkim pod kątem zgodności z *Civil Society Policy* oraz efektów podjętych działań.

W ramach partnerstwa strategicznego podejmowane są także działania z zakresu pomocy humanitarnej, obecnie doprecyzowane w *Strategy for Danish Humanitarian Action 2010-2015 (Strategia duńskich działań humanitarnych w latach 2010-2015)*¹⁴. Podkreślono w nich rolę duńskich organizacji, jako mających szeroką wiedzę techniczną i znajomość realiów krajów potrzebujących, przez co zdolnych do dostarczania odpowiednich programów humanitarnych. Z długoterminowego wsparcia strategicznego korzysta obecnie 17 organizacji. Umowy ramowe Danida ma podpisane m.in. z Action Aid Dania, Danchurchaid, IBIS, Duński Czerwony Krzyż, Save The Children Dania, Caritas Dania i WWF Dania.

Duński rząd wspiera także działania na rzecz zwiększenia zainteresowania NGOs zagadnieniami związanymi z rozwojem, co ma przekładać się na zwiększenie oraz usprawnianie współpracy z partnerami z Globalnego Południa, zgodnie z zasadami wzajemności i równości, a także rozwój 'zdolności własnych' organizacji (umiejętność zarządzania organizacją, rozwijania struktur demokratycznych, prowadzenia monitoringu, działań rzeczniczych, tworzenia sieci z organizacjami o podobnym charakterze). Dofinansowywane są też działania skierowane do duńskiego społeczeństwa, mające na celu zwiększenie świadomości i wsparcia dla rozwoju. Realizowane jest to w ramach tzw. funduszy delegowanych (*delegated pool funds*) i kierowane do wybranych organizacji parasolowych¹⁵. O tym, jak ważny jest to element w systemie duńskiej współpracy rozwojowej, świadczy także opublikowana w 2013 *Strategy for Communication about Denmark's Development Cooperation (Strategia komunikacji o duńskiej współpracy rozwojowej)*. Jej celem jest zwiększenie skuteczności planowania i nakreślenia priorytetów działań komunikacyjnych

¹³ *General Principles Governing Support to Development Activities Implemented by Danish Civil Society Organisations*, Ministry of Foreign Affairs, Kopenhaga 2014, s.3, 5.

¹⁴ Zgodnie ze strategią Danida zabezpiecza też środki na rzecz nagłych zdarzeń - są one zabezpieczone dla kilku wybranych organizacji. Zob. więcej: *Strategy for Danish Humanitarian Action 2010-2015*, Ministry of Foreign Affairs, Kopenhaga 2009, s.17, 31.

¹⁵ Zgodnie z polityką duńskiego rządu partnerstwo z NGOs w zakresie edukacji rozwojowej ma być rozwijane i realizowane m.in. w ramach działań podejmowanych z zakresu dyplomacji publicznej, a także w oparciu o współpracę z sektorem prywatnym i mediami.

dotyczących współpracy rozwojowej¹⁶. Służyć temu ma współpraca nie tylko z NGOs, ale też m.in. ze szkołami i mediami. Wskazane jest, by organizacje rozpowszechniały informacje w duńskim społeczeństwie w oparciu o wiedzę i doświadczenie zdobyte w projektach rozwojowych.

W duńskim systemie współpracy rozwojowej istnieje specjalny fundusz służący budowie potencjału NGOs i ich sieciowej współpracy. Obejmuje wsparcie relacji na różnych poziomach, włączając administrację rządową, polityków, media, organizacje partnerskie z Globalnego Południa, a także te pomiędzy krajowymi NGOs¹⁷.

Ważnym elementem działalności duńskich NGOs jest prowadzenie projektów rozwojowych i humanitarnych dofinansowywanych przez Unię Europejską. Wspiera je w tym Danida, stanowiąca podstawowe źródło wkładów własnych organizacji - na przykład w 2013 roku sfinansowała je w 82%. Organizacje mające umowy ramowe z Danidą czerpią środki na wkłady własne z tego źródła, a organizacje bez tego typu umów - są dofinansowywane z *Civil Society Fund*¹⁸.

Podobnie jak w przypadku Szwecji, pod względem pozyskiwania środków unijnych duńskie organizacje wspiera parasolowa organizacja - Global Focus. Prowadzi ona serwis informacyjny na temat bieżącego finansowania projektów z EuropeAid i ECHO - za jego pośrednictwem wysyła swoim organizacjom członkowskim zaproszenia do udziału w unijnych przedsięwzięciach. Zajmuje się też szkoleniami w tym zakresie¹⁹. Warto dodać, że za pośrednictwem Global Focus (wcześniej NGO Forum) organizacje mogą także korzystać z rządowego wsparcia w zakresie samorozwoju i budowania sieci NGO.

W ramach współpracy podejmowane są też pozaprojektowe działania wspólne. Jedną z takich ciekawych inicjatyw jest rozpoczęta w 2010 roku kampania *World's Best News*. Jej celem jest

¹⁶ *Strategy for Communication about Denmark's Development Cooperation*, Ministry of Foreign Affairs of Denmark, Kopenhaga 2013, s. 3.

¹⁷ *Policy for Danish support to civil society*, s.31-33.

¹⁸ W pomocy humanitarnej Unia Europejska stała się większym donatorem dla duńskich NGOs niż Danida. W dużym stopniu jest to oczywiście zasługą profesjonalizacji samych organizacji. Duże doświadczenie w czerpaniu funduszy z unijnego źródła mają takie organizacje jak DanChurchAid oraz Danish Refugee Council. W 2013 duńskie organizacje przeprowadziły 34 projekty rozwojowe na łączną kwotę 34 milionów złotych oraz 26 projektów humanitarnych na łączną kwotę 78 milionów euro. Zob.: *Information note on EU-funding of development and humanitarian projects of Danish CSOs in 2013*, Global Focus 2014, s.2, 5 i 8.

¹⁹ <http://www.globalfokus.dk/eu-funding-2/kapacitetsopbygning-og-kurser>, dostęp: 10.05.2015.

pokazanie postępu, jaki dokonuje się w krajach rozwijających się, ze szczególnym uwzględnieniem Milenijnych Celów Rozwoju²⁰. Organizują ją ONZ, Danida, ponad 100 duńskich organizacji rozwojowych oraz tyle samo partnerów korporacyjnych.

IRLANDIA

Irlandzki system współpracy rozwojowej jest określany jako jeden z najlepszych na świecie. Zdecydowana większość irlandzkiej pomocy trafia do krajów Afryki Subsaharyjskiej i jest ukierunkowana na redukcję ubóstwa, promowanie praw człowieka i sprawiedliwości społecznej oraz promowanie zasad dobrego rządzenia.

Współpraca organizacji pozarządowych z irlandzkim rządem odbywa się przede wszystkim w oparciu o dokument *Civil Society Policy (Polityka wobec społeczeństwa obywatelskiego 2008)*. Organizacje są określane jako partner kluczowy, a współpraca z nimi jako partnerska, w oparciu o wieloletnie podejście programowe i zaangażowanie strategiczne, a także nacisk na efekty prowadzonych działań.

Organizacje mogą liczyć na finansowe wsparcie działań rozwojowych, humanitarnych, edukacji rozwojowej, jak i wzmocnienia ich potencjału (szczególnie tworzenia dobrych warunków współpracy z rządem i społeczeństwem). Ten ostatni element uznano za istotny w myśl zasady, że im większe zdolności irlandzkich NGOs, tym lepsza pomoc dla krajów rozwijających się. Kluczowym punktem 'kontaktowym' na szczeblu administracja rządowa - trzeci sektor jest dla Irish Aid platforma irlandzkich organizacji pozarządowych działających w obszarze współpracy rozwojowej - Dochas, intensywnie wspierana przez rząd w budowaniu jej potencjału instytucjonalnego²¹.

Platforma Dochas jest, podobnie jak dziewięć innych irlandzkich organizacji pozarządowych, partnerem strategicznym rządu w realizacji współpracy rozwojowej. Są to głównie organizacje parasolowe, z którymi współpraca odbywa się na podstawie kilkuletnich (2-4 lata) umów. Ich

²⁰ <http://verdensbedstenyheder.dk/about/>, dostęp: 10.05.2015.

²¹ *Civil Society Policy, Department of Foreign Affairs, Dublin 2008, s.4, 6, 13.* Warto podkreślić, że w ramach współpracy z sektorem społeczeństwa obywatelskiego, Irish Aid współpracuje nie tylko z NGOs, ale też m.in. ze związkami zawodowymi, mediami, jednostkami naukowymi. W dokumentach stosowane jest w związku z tym nazewnictwo CSOs - jako szersze niż NGOs. Dochas nie jest organizacją regrantingową.

dobór jest ściśle związany z ich potencjałem do realizacji strategicznych założeń rządu. Organizacja misyjna Misesan Cara swoje działania ukierunkowuje głównie na opiekę zdrowotną i edukację, Comhlámh zajmuje się międzynarodowym wolontariatem, Irish Fair Trade Network - kwestiami sprawiedliwego handlu, a Global Alliance for Improved Nutrition (GAIN) - walką z niedożywieniem. Na kwestiach odżywiania, chorób oczu oraz chorobach tropikalnych skupia się organizacja Helen Keller International. Farm Radio International służy budowaniu potencjału afrykańskich stacji radiowych do tworzenia programów dla rolników, a Transparency International - prowadzeniu działań antykorupcyjnych. Do podniesienia dynamiczności irlandzkiego sektora rozwojowego (i w rezultacie do przełożenia się na skuteczność walki z ubóstwem) mają przyczynić się działania podejmowane przez Development Studies Association Ireland (DSAI), a także przez Kimmage Development Studies Centre -KDSC (tu przede wszystkim w zakresie szkoleń dla 'praktyków rozwoju').

Współpraca z organizacjami pozarządowymi odbywa się także w ramach czteroletniego wsparcia programowego *Civil Society Programme Funding* z The Irish Aid Programme Grant. Realizowane są programy dotyczące wielu obszarów tematycznych (m.in. problemu głodu, braku wody, równości płci, edukacji, zdrowia, praw człowieka, dobrego rządzenia oraz zmniejszania ryzyka katastrof), a pod uwagę brana jest także rola NGOs w angażowanie irlandzkiego społeczeństwa w sprawy rozwoju. Choć program jest dość elastyczny (organizacja przygotowuje własny plan strategiczny), to główny nacisk kładzie się na jakość programowania i zakładane wyniki projektu (organizacja musi jasno określić pozytywne efekty swoich działań). Obecnie program realizuje szesnaście organizacji²², każda na podstawie porozumienia (tzw. MoU- Memorandum of Understanding) i uzgodnionych do osiągnięcia efektów. Te oceniane są w cyklu corocznym - zadaniem organizacji jest pokazanie zmian, do których przyczyniło się finansowanie danego przedsięwzięcia.

Formą współpracy o dużo mniejszej skali jest program finansowania małych i średnich projektów w ramach *Civil Society Found (CSF)*. W ramach corocznej procedury konkursowej organizacje mogą ubiegać się o dofinansowanie innowacyjnych projektów w tak szerokich obszarach tematycznych jak: prawa człowieka, zdrowie, edukacja, równość płci, woda i

²² M. in. Trócaire, Concern Worldwide, GOAL, Christian Aid Ireland, Oxfam Ireland, Self Help Africa.

sanitariaty oraz bezpieczeństwo żywnościowe. Projekty mogą trwać od roku do trzech lat, najniższa kwota, o którą można się ubiegać, to 30 tys. euro, najwyższa - 200 tys. euro. Wysokość wkładu własnego wynosi 30%²³.

Irish Aid współpracuje z zaufanymi i sprawdzonymi organizacjami pozarządowymi także w pomocy humanitarnej. Współdziałanie odbywa się w ramach trzech funduszy: *Emergency Humanitarian Assistance Fund* (EHAF), *Emergency Preparedness and Post-Emergency Recovery Fund* (EPPR) oraz *Emergency Response Fund Scheme* (ERFS). O ile pierwszy służy głównie ochronie życia w ostrych sytuacjach kryzysowych (ochrona cywilów, dostarczanie wody, jedzenia, schronienia, pomocy medycznej), a drugi - pomocy w przywróceniu warunków życiowych po nagłych wypadkach (odbudowa infrastruktury, produkcja żywności) i zapobieganiu zagrożeń związanych z występowaniem katastrof, o tyle trzeci, jako fundusz szybkiego reagowania, przewidziany jest dla wybranych NGOs, gotowych podjąć tego typu działania (mają na to zapewnione środki 'z góry'). Obecnie jest to osiem organizacji: Concern, Goal, MSF, Trócaire, Christian Aid Ireland, Plan Ireland, World Vision Ireland oraz Oxfarm Ireland²⁴.

Istotnym elementem irlandzkiego systemu współpracy międzynarodowej jest także wolontariat - inicjatywę jego wzmocnienia, także z udziałem organizacji pozarządowych, ogłoszono w rządowej polityce rozwoju międzynarodowego z 2013 roku (*One World, One Future*)²⁵. Głównym partnerem Irish Aid jest wspomniane już Comhlámh, irlandzkie stowarzyszenie pracowników i wolontariuszy związanych z współpracą rozwojową²⁶.

Irlandzkie organizacje pozarządowe realizują także projekty z zakresu edukacji globalnej. Środki mogą zdobyć w ramach corocznego konkursu grantowego dotyczącego edukacji

²³ O dofinansowanie mogą ubiegać się zarówno organizacje Irlandzkie, jak i spoza kraju; warunkiem ubiegania się o środki jest otrzymanie zaproszenia do ubiegania się o dofinansowanie. Zob. więcej: *Civil Society Fund (CSF). Annual Grant 2015. Guidelines for Applicant Organisations*, Department of Foreign Affairs and Trade, Dublin 2014, s.11-12, 13, 15.

²⁴ W 2012 roku ze środków z EHAF skorzystało 7 organizacji, z EPPR - 16 organizacji, a z ERFS - 5. Zob. więcej: <https://www.irishaid.ie/what-we-do/who-we-work-with/civil-society/emergency-and-recovery-funding/>, dostęp: 10.05.2015.

²⁵ *One World, One Future, Ministry of Foreign Affairs*, Department of Foreign Affairs and Trade, Dublin 2013, s.32, W tym samym dokonano przeglądu wcześniejszej deklaracji *White paper on Irish Aid* (2006).

²⁶ <https://www.irishaid.ie/get-involved/volunteering/information-on-volunteering/>, dostęp: 10.05.2015.

Obywatele zainteresowani wolontariatem mogą także wyjechać w ramach wspomnianego już programu Civil Society Fund (wtedy jednostką wysyłającą jest NGO realizujące konkretny projekt).

globalnej albo w ramach tzw. partnerstwa strategicznego. Projekty muszą być zgodne ze strategią dotyczącą edukacji rozwojowej i mieć jasno określone rezultaty; mają w szczególności dotyczyć wzmocnienia spójności edukacji globalnej i edukacji narodowej, pokazywaniu dobrych praktyk w edukacji rozwojowej (w tym wsparcia organizacji, które zajmują się tą tematyką), a także jej promowania w ramach formalnych i nieformalnych programach edukacyjnych oraz zapewnienie wzrostu świadomości społecznej w zakresie problemów globalnych²⁷. Projekty są roczne, organizacja może otrzymać od 10 tys. euro do 200 tys. euro. Wskazane jest, by organizacja określiła też inne źródła finansowania projektu oraz wkład samej organizacji. Współpraca jest realizowana w oparciu o umowy z poszczególnymi organizacjami (IDEA, DICE, WorldWise Global Schools, SUAS, 80:20), Irish Aid planuje też zwiększyć współpracę z NGO w tym zakresie poszerzając ofertę edukacyjną o młodzież, dorosłych i sektory wspólnotowe²⁸.

CZECHY

System współpracy rozwojowej w Republice Czeskiej reguluje Ustawa o współpracy rozwojowej i pomocy humanitarnej z 2010 (*Act on Development Cooperation and Humanitarian Act*). Zgodnie z dokumentem planowaniem i koordynacją zajmuje się czeskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych, a wdrażaniem - rządowa agencja rozwojowa CzDA. W aktualnym dokumencie strategicznym (*The Development Cooperation Strategy of Czech Republic for 2010-2017, Strategia Współpracy Rozwojowej Republiki Czeskiej na lata 2010-2017*) jako jeden z elementów mających wpływ na zwiększenie efektywności i przejrzystości współpracy rozwojowej wymieniono ustanowienie stałego systemu współpracy z sektorem pozarządowym. Odbywa się ona zarówno w ramach Czeskiego Forum Współpracy

²⁷ https://www.irishaid.ie/grants_education.html, dostęp: 10.05.2015. Zob. też:

Development Education Strategy Plan 2007-2011, Department of Foreign Affairs and Trade, Dublin 2006.

²⁸ *Development Education Annual Grant 2013*, Department of Foreign Affairs and Trade, Dublin 2014, s.6. Na razie partnerstwo strategiczne, będące wynikiem konsultacji rządu z partnerami, obejmuje takie elementy jak: budowanie potencjału sektora edukacji globalnej, edukacja nauczycieli szkół podstawowych, wsparcie dla szkół ponadpodstawowych, edukacja rozwojowa na poziomie trzecim oraz rozwój zasobów.

Rozwojowej (FoRS), jak również na poziomie poszczególnych organizacji pozarządowych²⁹. Dotyczy wszystkich obszarów rozwojowych (dwustronne projekty rozwojowe, pomoc humanitarna, edukacja rozwojowa), jak i wspierania NGOs w ich samorozwoju.

Wsparcie projektów rozwojowych organizacji pozarządowych odbywa się w systemie dotacyjnym z CzDA (przede wszystkim na podstawie zaproszenia do składania wniosków) i jest ukierunkowane przede wszystkim na realizację dwustronnych programów rozwojowych (obecnie taki program ma pięć krajów), współpracę z tzw. krajami projektowymi (aktualnie sześć krajów), a także takie sektory jak edukacja, zdrowie, infrastruktura społeczna, usługi, rolnictwo, woda i kanalizacja. Dotacja pokrywa do 95 % budżetu projektu, konieczny jest więc wkład własny. Projekty są trzyletnie, ale dofinansowanie jest na jeden rok.

System dotacyjny jest także stosowany w działaniach skierowanych do czeskiego społeczeństwa i czeskich NGOs, a przy ich realizacji obowiązuje 10-procentowy wkład własny. Program dotyczący edukacji globalnej i podnoszenia społecznej świadomości (*Global Development Education and Awareness Raising*) składa się z dwóch komponentów. Pierwszy musi być zgodny ze strategią dotyczącą edukacji globalnej (*National Strategy on Global Development Education in the Czech Republic, 2011-2015*)³⁰, określającą cele i zadania edukacji globalnej, a także działania strategiczne na okres kolejnych pięciu lat. Jest ukierunkowany na podnoszenie wiedzy wśród nauczycieli i musi być prowadzony przez wykwalifikowanych ekspertów. Drugi koncentruje się na działaniach informacyjno-promocyjnych, edukacji nieformalnej, a także działaniach rzeczniczych³¹. Możliwe jest trzyletnie finansowanie projektów (tzw. kontynuacja projektów), warunkiem uzyskania wsparcia na kolejny rok jest pozytywna ocena rocznego raportu z przeprowadzonych działań, a także dostępność środków budżetowych na ten cel. Program dotyczący partnerstwa i budowania potencjału NGOs (*Strengthening the Capacities and Partnership of NGOs*) obejmuje dwa główne obszary (tzw. potencjał podstawowy, tj. kwestie organizacyjno-

²⁹ *The Development Cooperation Strategy of Czech Republic for 2010-2017*, Ministry of Foreign Affairs, Praga 2010, s. 10.

³⁰ *National Strategy on Global Development Education in the Czech Republic, 2011-2015*, Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic, Praga 2010, s.4, 17. Strategia powstała z inicjatywy czeskiego MSZ, Ministerstwa Edukacji, Młodzieży i Sportu oraz FoRS. W 2013 roku zrealizowano 22 projekty w tym obszarze.

³¹ Materiały FoRS, udostępnione na potrzeby niniejszej analizy.

administracyjne małych i początkujących organizacji oraz tzw. potencjał ekspercki, tj. zarządzanie, fundraising, kontrola wewnętrzna) i jeden podobszar dotyczący partnerstwa oraz koordynacji działań związanych z współpracą rozwojową (np. wspólne eventy). Można starać się o udział tylko w jednym z głównych obszarów, ale ten wybrany można z kolei łączyć z podobszarem.

Program dotyczący budowania potencjału platform NGOs (*Strengthening Capacities of Platforms*) to z kolei administracyjne i techniczne wsparcie uczestnictwa czeskich platform w organizacjach międzynarodowych (np. FoRS w ten sposób płaci składkę członkowską w sieci CONCORD), a także pomoc w zakresie organizowania wspólnych eventów. Jak dotąd były to projekty jednoroczne (w ramach pierwszego zrealizowano dziewięć projektów na łączną kwotę 150 tys. dolarów, w ramach drugiego - wsparcie otrzymały trzy organizacje na sumę ok. 80 tys. USD, w sumie w 2013 wsparcie czeskich NGOs w zakresie budowania ich potencjału oraz platform stanowiło 0,41% (0,23 mln USD) dwustronnej pomocy rozwojowej Czech³²), ale planowana jest zmiana na umowy ramowe, które będą podstawą do finansowania wieloletniego.

Za bardzo korzystną formę współpracy czeski rząd uznaje tzw. współpracę trójstronną (system grantowy "*Support for trilateral projects of Czech entities*"), co podkreślono m.in. we wspomnianej strategii na lata 2010-2017. Dotyczy ona dofinansowywania projektów finansowanych przez innych donatorów, przy czym preferowane są te wspierane przez Komisją Europejską. Działania koncentrują się na realizacji Zrównoważonych Celów Rozwoju (SDG), wcześniej - Milenijnych Celów Rozwoju (MDG). Takie rozwiązanie wzmacnia możliwość aktywności czeskich NGOs, służy im także w korzystaniu ze swoich przewag komparatywnych w nowych sektorach i obszarach³³. Proces uzyskiwania finansowania jest - podobnie jak przy pozyskiwaniu środków z EuropeAid - dwufazowy. W pierwszym etapie organizacja składa list intencyjny (plan projektu na dany rok, a także plan jego dofinansowania na okres trwania całego projektu, zwykle 2-3 letniego - jest to o tyle istotne, że choć CzDA nie gwarantuje

³² *Czech Development Cooperation in 2013*, Ministry of Foreign Affairs of The Czech Republic, Praga 2014, s. 44.

³³ *The Development Cooperation Strategy of Czech Republic for 2010-2017*, Ministry of Foreign Affairs of The Czech Republic, Praga 2010, s.25.

kontynuacji finansowania projektu, to organizacja ma duże szanse uzyskać tego typu wsparcie, w zależności od dostępnego budżetu). Po uzyskaniu pozytywnej oceny listu składa pełną ofertę. Drugą opcją jest sytuacja, w której dana organizacja jest w trakcie realizacji wieloletniego unijnego grantu i stara się o wsparcie w zakresie "wkładu własnego" na dany rok kalendarzowy. Podlega wtedy podobnej procedurze jak w pierwszej opcji, z tym że ma do spełnienia formalności aplikacyjnych i status projektu w kontynuacji. W 2013 roku zrealizowano 45 projektów, na kwotę 1,43 m USD³⁴.

Organizacje pozarządowe aktywnie włączają się w pomoc humanitarną. Na przykład w 2013 roku w ponad 55% została ona skierowana za pośrednictwem organizacji pozarządowych³⁵. Projekty NGOs nie są tu jednak finansowane przez CzDA, a bezpośrednio przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych (dokładnie Department Współpracy Rozwojowej i Pomocy Humanitarnej). Granty MSZ zależą od planu działania na dany rok i są rozdysponowywane głównie w dwóch obszarach: natychmiastowej pomocy oraz kryzysach złożonych. Wysokość dofinansowania to 90% całego budżetu.

W czeskim systemie współpracy rozwojowej organizacje pozarządowe mogą uczestniczyć także w programie promocji transformacji. Jego dysponentem, podobnie jak w przypadku pomocy humanitarnej, jest bezpośrednio MSZ (dokładnie Departament Polityki Transformacyjnej i Praw Człowieka). W tym przypadku projekty mogą trwać od 9 do 36 miesięcy, organizacja jest zobowiązana zapewnić 10% wkładu własnego³⁶.

WIELKA BRYTANIA

Współpracę rozwojową Wielkiej Brytanii koordynuje Departament Rozwoju Międzynarodowego (*DFID, Department for International Development*). Działa w oparciu o ustawę w sprawie międzynarodowego rozwoju (*The International Development Act, 2002*), a

³⁴ *Czech Development Cooperation in 2013*, Ministry of Foreign Affairs of The Czech Republic, Praga 2014, s.44.

³⁵ *tamże*, s.37.

³⁶ W ramach tego programu 90% środków rozdziela się między NGOs w procedurze konkursowej; pozostałe 10% stanowi rezerwę, z której mogą skorzystać organizacje pozarządowe, ale też samo MSZ i czeskie ambasady; te środki mogą być przeznaczone na tzw. małe projekty, a także na współfinansowanie projektów innych donatorów (np. KE).

także akt ją wzmacniający (*The International Development Act [Reporting and Transparency], 2006*). Znaczenie społeczeństwa obywatelskiego w prowadzonej przez Wielką Brytanię polityce rozwojowej podkreślono w dokumencie *Eliminating world poverty: building our common future (Eliminowanie światowego ubóstwa: budowanie naszej wspólnej przyszłości)*, gdzie zadeklarowano konkretne rozwiązania współpracy³⁷.

DFID odpowiada za systemowe wsparcie organizacji pozarządowych, a służą mu do tego specjalne i zróżnicowane mechanizmy finansowe. Współpraca z wybranymi (głównie globalnymi i eksperckimi) organizacjami odbywa się między innymi w ramach wieloletnich programowych porozumień partnerskich (*Programme Partnership Agreements, PPA*). Obecna edycja programu obejmuje lata 2011-2014, z ogłoszoną w 2013 roku możliwością jej rozszerzenia na okres 2014-2016³⁸. Do programu włączono 28 organizacji w ramach tzw. finansowania ogólnego oraz 16 organizacji do zrealizowania projektów z zakresu pomocy humanitarnej. Cztery otrzymało dofinansowanie w obu obszarach³⁹.

Z kolei małe i średnie organizacje zajmujące się redukcją ubóstwa w wybranych krajach (szczególny nacisk na kwestię zdrowia w ramach MCR)⁴⁰ mogą starać się o trzyletnie wsparcie projektowe w ramach UK AID Direct⁴¹. Większa część środków (90%) prowadzona jest w ramach ścieżki 'impact grants'⁴² i przeznaczona jest dla średnich organizacji, zapewniających przynajmniej 25% wkładu własnego. Z tej procedury wyłączone są organizacje współpracujące z DFID w ramach umów partnerskich. Pozostałe dziesięcioprocentowe wsparcie przewidziano

³⁷ *Eliminating world poverty: building our common future*, Department for International Development, London, 2008, s. 130-132.

³⁸ Zob.: <https://www.gov.uk/programme-partnership-arrangements-ppas>, dostęp: 19.05.2015.

³⁹ Wśród organizacji są m.in. Action Aid, British Red Cross, Care International, Christian Aid, OXFARM, People in Aid, Save The Children, Transparency International, WWF UK. Departament prowadził także Humanitarian Response Funding - skierowany do NGOs działających w pomocy humanitarnej, ale obecnie fundusz jest zamknięty.

⁴⁰ Na liście krajów uprawnionych do korzystania z brytyjskiej pomocy bezpośredniej w ramach UK Aid Direct jest ponad 50 państw. Szczególną uwagę przywiązuje się do działań związanych z SRHR (Sexual and Reproductive Health and Rights).

⁴¹ Jest to druga faza wcześniejszego wsparcia dla NGOs prowadzonego w ramach *Global Poverty Action Fund, GPAF*, ogłoszono ją w 2014, ma trwać 5 lat.

⁴² Tu udział mogą brać zarówno brytyjskie NGOs, jak i te zarejestrowane w jednym z krajów znajdujących się na liście przygotowanej przez DFID - aktualnie ponad 20 państw. Celem jest osiągnięcie efektów na poziomie szerszym niż lokalny. Organizacja może prowadzić maksymalnie trzy projekty w ramach ścieżki 'impact grants', a wartość dofinansowania projektu nie może być większa niż 250 tys. funtów. Z kolei ścieżka 'community partnership grants' przewidziana jest tylko dla brytyjskich NGO i mogą one prowadzić w tym samym czasie maksymalnie dwa projekty, wartość projektu może wahać się od 260 tys. funtów do 4 milionów funtów. Zob. też: <https://www.gov.uk/international-development-funding/uk-aid-direct>, dostęp: 12.05.2015.

dla małych NGO's (roczny dochód mniejszy niż 1 mln funtów w ciągu ostatnich trzech lat) w ramach ścieżki 'community partnership grants', koncentrującej się na wspieraniu inicjatyw i osiąganiu ich efektów na poziomie wspólnotowym⁴³.

W 2013 uruchomiono także środki w ramach UK Aid Match. Program jest przeznaczony dla brytyjskich organizacji zajmujących się redukcją ubóstwa w krajach priorytetowych dla Wielkiej Brytanii. Część środków, podobnie jak w UK Aid Direct, przeznaczają się na projekty małych organizacji. Nie ma tu ograniczenia, jeśli chodzi o realizowanie przez dane NGO projektów w ramach umów partnerskich. Wymogiem jest za to umowa partnerska dotycząca komunikacji - musi być zawarta z podmiotem (media, szkoły, dostawcy usług), który nie jest związany z NGO starającym się o dofinansowanie projektu rozwojowego, udziela wsparcia projektu niekomercyjnie i jest w stanie dotrzeć do grupy co najmniej 400 tys. Brytyjczyków. Program służy pokazaniu brytyjskiemu społeczeństwu, jak wydatkowane są środki (budżetowe i z darowizn) na współpracę rozwojową za pomocą projektów związanych z redukcją ubóstwa w krajach rozwijających się. Chodzi tu o propagowanie idei solidarności i odpowiedzialności międzynarodowej w myśl zasady: w odpowiedzi na Twoją hojność, rząd dofinansuje każdy Twój wkład. Można je z powodzeniem nazwać projektami łączonymi (są zarówno rozwojowe, jak i edukacyjne). Są ukierunkowane na trzyletnie działania i do zrealizowania w maksymalnie trzech krajach. W przypadku działań na rzecz walki o zachowanie zdrowia seksualnego (przedwczesne małżeństwa, okaleczanie narządów płciowych kobiet i dzieci) mogą to być także projekty w krajach spoza listy przedstawionej przez DFID. Weryfikacja złożonych projektów odbywa się na zasadach podobnych do finansowania z EuropeAid - najpierw organizacja składa list intencyjny (koncepcję projektu), a dopiero jeśli ta zostanie oceniona pozytywnie - pełną ofertę. Poza wykazaniem efektów płynących z projektu dla kraju rozwijającego, organizacja musi także wykazać skuteczność działań informacyjnych skierowanych do brytyjskiego społeczeństwa, w tym efektywną kampanię fundraisingową (uzbieranie 100 tys. funtów na rzecz projektów rozwojowych). Co więcej, działania

⁴³ UK Aid Direct funding round one: Community partnership grants. Guidelines for applicants. DFID, Londyn 2013, s.4.

komunikacyjne nie mogą być finansowane z UK Aid Match⁴⁴. Przykładem tego typu projektu była akcja Action Aid obejmująca wsparcie kobiet i dziewcząt w Bangladeszu, Birmie, Kenii i Zimbabwie w zakresie dostępu do usług publicznych, a w Wielkiej Brytanii widoczna m.in. dzięki reklamie w pociągach.

Współpracy z NGOs służą także inne fundusze, w tym dotyczące poszczególnych krajów i/lub obszarów (np. *Peace Support Fund* dla Birmy) oraz te tworzone w odpowiedzi na pilne potrzeby będące wynikiem kryzysów (np. w związku z ebolą w Sierra Leone - specjalny *Emergency Ebola Response Fund (DEERF)* zarządzany przez GOAL).

Brytyjską platformą współpracy w kwestii rozwoju jest organizacja BOND, do której należy ponad 450 podmiotów. Jednym z jej strategicznych fundatorów jest - obok fundacji Billa i Melindy Gates, Departament Rozwoju Międzynarodowego. BOND prowadzi szkolenia dotyczące funkcjonowania instytucji zajmujących się rozwojem, prowadzenia projektów, transparentności, fundraisingu, a także poradnictwo i prace w ramach ponad dwudziestu grup roboczych (w tym także zajmującej się poradnictwem z zakresu dofinansowywania projektów z UE).

⁴⁴ <https://www.gov.uk/international-development-funding/uk-aid-match>, dostęp: 15.05.2015.. Organizacja może założyć 100% finansowania z UK Aid Match, ale może także założyć częściową realizację z ubieranych środków publicznych. Jeśli dotyczy więcej niż jednego kraju, planowanie musi uwzględnić działania z podziałem na każdy kraj.

PODSUMOWANIE

Tabela nr 1

Zestawienie wybranych form współpracy rządów z NGO z podziałem na poszczególne obszary.
(opracowanie własne na podstawie zebranych materiałów)

Lp.	Obszar współpracy	Przykładowe formy współpracy
1.	Projekty rozwojowe, pomoc humanitarna, edukacja globalna (w tym także promocja współpracy rozwojowej)	<ul style="list-style-type: none"> • długoterminowe porozumienia (tzw. ramowe) z wybranymi organizacjami pozarządowymi (Szwecja) - możliwy regranting dla innych/mniejszych NGOs • długoterminowe wsparcie strategiczne (Dania) • długoterminowe umowy o partnerstwie strategicznym (Irlandia) • wieloletnie wsparcie programowe (Irlandia) • wieloletnie porozumienia partnerskie z globalnymi i eksperckimi organizacjami (Wielka Brytania) • działania komunikacyjne z zakresu współpracy rozwojowej dla organizacji mających doświadczenie w prowadzeniu kampanii informacyjnych (Szwecja) • partnerstwo strategiczne lub udział w corocznym konkursie grantowym dotyczącym edukacji globalnej (Irlandia) • inne: <ul style="list-style-type: none"> - 'call for proposals' dla organizacji 'nieramowych' (Szwecja) - program finansowania małych i średnich projektów (Irlandia) - finansowanie projektów służących redukcji ubóstwa dla małych i średnich organizacji (Wielka Brytania) - program promocji transformacji (Czechy)
2.	Wsparcie rozwoju instytucjonalnego NGO	<ul style="list-style-type: none"> • specjalny fundusz służący budowie potencjału NGOs i ich sieciowej współpracy (Dania) • program dotyczący partnerstwa i budowania potencjału NGOs, a także platform NGOs (Czechy) • tworzenie 'społecznego klimatu' dla spraw rozwoju poprzez wsparcie krajowych NGOs dobrym systemem prawnym, instytucjonalnym, politycznym i administracyjnym (Szwecja)
3.	Dofinansowywanie projektów unijnych (KE)	<ul style="list-style-type: none"> • wsparcie w ramach ogólnego budżetu przyjętego dla NGOs (liczy się pozytywna opinia KE) (Szwecja) • finansowanie wkładów własnych w ramach umów ramowych lub z <i>Civil Society Found</i> (Dania) • tzw. współpraca trójstronna - specjalny program dofinansowywania projektów finansowanych przez innych donatorów (nacisk na projekty KE) (Czechy)

Tabela nr 2.

Zestawienie obrazujące formalne struktury i dokumenty dotyczące współpracy rząd - NGO w poszczególnych krajach

Lp.	kraj	Rządowy podmiot współpracujący	Wybrane strategie współpracy z NGO oraz dokumenty nawiązujące do współpracy z NGO	Forum współpracy NGOs*
1.	Szwecja	Agencja rozwojowa SIDA	Założenia współpracy zawarte w <i>Shared responsibility: Sweden's Policy for Global Development (Wspólna odpowiedzialność. Szwedzka polityka na rzecz globalnego rozwoju)</i>	CONCORD Sweden
2.	Dania	MSZ/Danida	<i>Policy for Danish support to civil society (Polityka duńskiego wsparcia społeczeństwa obywatelskiego)</i> , do współpracy z NGO nawiązuje się także w strategii <i>The Right to a Better Life (Prawo do lepszego życia, 2011)</i> oraz w <i>Strategy for Communication about Denmark's Development Cooperation (Strategia komunikacji o duńskiej współpracy rozwojowej)</i> . W Danii funkcjonuje także <i>The International Development Cooperation Act (Ustawa o międzynarodowej współpracy na rzecz rozwoju, 2012)</i>	Global Focus
3.	Irlandia	MSZ/Irish Aid	<i>Civil Society Policy (Polityka wobec społeczeństwa obywatelskiego 2008)</i>	Dochas
4.	Czechy	agencja rozwojowa CzDA	Do współpracy z NGOs nawiązano w <i>The Development Cooperation Strategy of Czech Republic for 2010-2017</i> , można doszukać się jej także w <i>Ustawie o współpracy rozwojowej i pomocy humanitarnej z 2010r. (Act on Development Cooperation and Humanitarian Act)</i> , art. 8 pkt.4	FoRS
5.	Wielka Brytania	MSZ/Departament Rozwoju Międzynarodowego (DFID)	<i>The International Development Act, 2002 (Ustawa w sprawie międzynarodowego rozwoju)</i> O znaczeniu NGOs w rozwoju mowa jest w <i>Eliminating world poverty: building our common future (Eliminowanie światowego ubóstwa: budowanie naszej wspólnej przyszłości)</i>	BOND

*organizacje należące do europejskiej sieci CONCORD, zrzeszającej organizacje zajmujące się współpracą rozwojową

Analiza pokazuje, że w wybranych krajach współpraca z sektorem pozarządowym jest realizowana na zasadzie długofalowej i ukierunkowana na sprawdzone oraz doświadczone NGOs. Takie kanalizowanie współdziałania wynika m.in. z ogromnej (choć jednocześnie trudnej do oszacowania w skali świata) liczby podmiotów pozarządowych działających w obszarze współpracy na rzecz rozwoju. Przyjęcie strategicznego, długofalowego podejścia nie

wyklucza jednocześnie wspierania małych i średnich organizacji, zarówno pod względem udziału w projektach rozwojowych (jak regranting w Szwecji), jak i prac na rzecz ich udoskonalania się pod względem instytucjonalnym (jak ma to miejsce w przypadku Czech). W niektórych krajach system współpracy działa w oparciu o specjalnie przygotowane strategie (np. w Danii). Daje to przejrzystość w stosowanych procedurach, a także możliwość szerokiego planowania działań. Może być punktem odniesienia do założeń prowadzonej polityki rozwojowej danego kraju, a także podstawą dla organizacji do prowadzenia działań rzeczniczych. Klarowna polityka wsparcia sektora pozarządowego nie kłóci się jednocześnie z wymaganiami stawianymi organizacjom - są one wysokie, jeśli chodzi o efekty prowadzonych projektów (nawet jeśli projekty są kilkuletnie, organizacje mają roczny obowiązek rozliczenia się z efektów).

Na uwagę zasługuje duża ilość działań informacyjno-edukacyjnych skierowanych do społeczeństw poszczególnych krajów, a realizowanych za pośrednictwem NGOs (w niektórych funduszach rozwojowych przy ocenie wniosków pod uwagę brana jest działalność danego NGO na rzecz aktywizacji społecznej w obszar rozwoju). Idące w parze zagraniczne projekty rozwojowe i krajowe projekty edukacyjne są powszechnie przyjętą praktyką przez państwa wysoko rozwinięte. Ich celem jest zwiększanie społecznego poparcia względem działań rozwojowych podejmowanych przez dany rząd (przede wszystkim chodzi o zwiększanie środków na ODA), poza tym dają one społeczeństwu możliwość dostępu do informacji o pomocy (takie są na przykład dofinansowywane przez SIDA działania komunikacyjne dotyczące współpracy rozwojowej).

Warte podkreślenia jest także irlandzkie podejście, że rozwój organizacji pozarządowych przekłada się na lepszą pomoc dla krajów rozwijających się. Inwestowanie w potencjał NGOs jest zresztą widoczne nie tylko w Irlandii, ale także w innych krajach (np. Czechach). Jak zauważają autorzy raportu DAC na temat współpracy poszczególnych rządów z NGOs, większość członków DAC wspiera rozwój instytucjonalny organizacji pozarządowych, finansowo i niefinansowo, w niektórych przypadkach jest to pomoc regularna, w innych doraźna⁴⁵.

⁴⁵ *How DAC members work with civil society organizations*, OECD, Paryż 2011, s.35.

Generalnie państwa zakładają, że sprawne NGOs świadczą o dobrze rozwiniętej demokracji, a ich działalność przyczynia się do realizowania idei międzynarodowej solidarności i jest realizowana na poziomie społeczeństwo-społeczeństwo (jak w haśle pomocowym Wielkiej Brytanii: "*from British people*").

Wyrazem wsparcia rozwoju organizacji jest także umożliwianie im starania się o dofinansowywanie tzw. wkładów własnych do projektów unijnych. Przyjęte rozwiązania są zróżnicowane (wyodrębniona ścieżka grantowa, jak w Czechach, lub wsparcie w ramach ogólnych funduszy przeznaczonych dla NGOs, jak w Szwecji), za to efektywne (patrz przykład czeski, s.12). Jednocześnie podkreśla się konieczność spójności projektów z krajowymi programami współpracy, bo dla rządów jest oczywiste, że muszą się one przyczyniać do realizowania założeń polityki rozwojowej.

Warto dodać, że instytucje/podmioty odpowiedzialne w poszczególnych krajach za realizację polityki na rzecz rozwoju podejmują także ciekawe działania wspólne. Jedną z nich jest Global Innovation Fund (GIF), inicjatywa szwedzkiej agencji rozwojowej SIDA, USAID, brytyjskiego DFID, australijskiego DFAT (Departament for Foreign Affairs and Trade) i oraz The Imidyar Network. Chodzi w niej o projekty z zakresu innowacji społecznych, które mają służyć zmianie życia i możliwości ludzi żyjących w ubóstwie. Do współtworzenia tego projektu zaproszono organizacje pozarządowe, a także przedsiębiorstwa, lokalne rządy oraz instytucje edukacyjne⁴⁶.

POLSKA

O udziale sektora pozarządowego w polskim systemie współpracy rozwojowej mowa była już w *Strategii polskiej współpracy na rzecz rozwoju 2003*. Podkreślono w niej, że rząd będzie rozwijał współpracę z NGOs⁴⁷, a te - dzięki realizowaniu projektów pomocowych - będą

⁴⁶ <http://acuns.org/call-for-proposal-civil-society-innovation-program/>, dostęp: 10.05.2015.

⁴⁷ *Strategia polskiej współpracy na rzecz rozwoju 2003*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2003, p.6.

"odnosiły wymierne korzyści z uczestnictwa w rynku pomocowym UE i będą konkurować z analogicznymi podmiotami innych krajów członkowskich UE na równych zasadach"⁴⁸.

Nawiązano do nich także w *Ustawie o współpracy rozwojowej* (2011 z późn. zm.) oraz *Wieloletnim programie współpracy rozwojowej na lata 2012-2015* - uznano, że NGOs są jednym z podmiotów, za pośrednictwem którego mogą być realizowane zadania z zakresu współpracy rozwojowej⁴⁹. Rozdzielanie tych zadań odbywa się przede wszystkim w ramach konkursów grantowych, a za koordynację działań odpowiada Departament Współpracy Rozwojowej. W przypadku pomocy humanitarnej założono możliwość pominięcia tej procedury, a w przypadku pomocy dla krajów znajdujących się w szczególnej sytuacji politycznej - możliwość zlecenia wykonania zadań Fundacji Solidarności Międzynarodowej PL)⁵⁰. Ta z kolei może na zasadach regrantingu rozdzielać zadania pomiędzy inne podmioty.

W ten sposób organizacje pozarządowe są obecne w każdym z trzech obszarów systemu polskiej współpracy rozwojowej, tj. w projektach pomocowych, humanitarnych oraz edukacji globalnej. Na przestrzeni lat niejednokrotnie podkreślano rolę NGOs, wskazując na nią jako "trudną do przecenienia"⁵¹ i doceniając społeczny polski kapitał w prowadzeniu działań na rzecz transformacji, demokracji i rozwoju. Również sami Polacy, pytani o kanały przekazywania środków pomocowych, wskazują organizacje pozarządowe jako jeden z głównych podmiotów, który powinien tym się zajmować⁵². Jednocześnie w ocenie Grupy Zagranica, na tle innych krajów, działania MSZ w zakresie wspierania samorozwoju NGOs i ich starań o udział w programach KE są mało skuteczne⁵³.

⁴⁸ tamże, s.9.

⁴⁹ *Wieloletni program współpracy rozwojowej na lata 2012-2015*, MSZ, Warszawa 2012, s.6.

⁵⁰ *Ustawa o współpracy rozwojowej z późn. zm.*, art.4, 10. Do lutego 2013r. fundacja nazywała się Polska Fundacja Międzynarodowej Współpracy na Rzecz Rozwoju "Wiedzieć Jak".

⁵¹ *Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport roczny 2002*, MSZ, Warszawa 2003, s.25.

⁵² *Polacy o pomocy rozwojowej. Wyniki badania TNS Polska dla MSZ*, TNS Polska, Warszawa 2012, s.30.

⁵³ <http://www.zagranica.org.pl/aktualnosci/polskie-msz-bezskuteczne-we-wspieraniu-polskich-organizacji-pozarządowych-zajmujących>, dostęp: 05.05.2015.

REKOMENDACJE

W tej sytuacji uzasadnione byłoby stworzenie strategii współpracy z NGOs, tym bardziej, że taką możliwość daje Ustawa o działalności pożytku publicznego i wolontariacie⁵⁴, a pewne współdziałanie jest już realizowane w ramach "Zasad współpracy MSZ z partnerami społecznymi w zakresie współpracy rozwojowej"⁵⁵. Program powinien powstać w oparciu o kierunki polskiego systemu współpracy rozwojowej, na bazie aktualnie obowiązujących dokumentów i przepisów, przy jednoczesnym uwzględnieniu oczekiwań i potrzeb organizacji pozarządowych. Wpisywałby się w ten sposób w mocno podkreślaną, zarówno przez rząd, jak i NGOs, konieczność długofalowego i strategicznego podejścia do współpracy rozwojowej jako całości. Byłby także przydatny w perspektywie deklarowanego przez Polskę (a wciąż niespełnianego) zwiększania środków na pomoc rozwojową, co ma szansę przełożyć się także na większy udział organizacji pozarządowych.

Przydatne byłoby także dokonanie przeglądu organizacji pozarządowych działających w obszarze rozwoju w latach 2004-2015. Jego wynik z powodzeniem może być podstawą do współpracy w ramach porozumień o charakterze wieloletnim, oczywiście przy założeniu, że wymaga tego zakres projektu. Byłoby to naturalną kolejną rzeczą przy już stosowanych rozwiązaniach - tzw. projektach modułowych. Na tym etapie warto rozpatrzyć wydłużenie okresu ich trwania z dwóch do trzech-czterech lat, a także zwiększenie skali tej formy współpracy. Jeśli z kolei rozwiązania te sprawdzą się na przestrzeni lat, będą mogły stanowić podstawę do rekomendowania zmian ustawowych w zakresie wieloletniego finansowania.

Rozwiązaniem może być także skanalizowanie procedur poprzez wyłonienie partnerów ramowych (np. tak jak w przypadku edukacji globalnej - Fundacja Edukacja dla Demokracji, wybór odbywa się w ramach procedury konkursowej, jednak jak dotąd jej zwycięzcą była zawsze FED) i powierzenie im funkcji koordynatora działań. Warto przeanalizować możliwość koordynacji projektów ściśle związanych z realizacją założeń polskiej polityki rozwojowej w

⁵⁴ Zgodnie z art.5b *Ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie* z 24 kwietnia 2003, organ administracji rządowej może (w przeciwieństwie do jednostek samorządu terytorialnego, na które ustawodawca nałożył w tym zakresie obowiązek) przyjąć program współpracy z organizacjami pozarządowymi na okres od jednego roku do 5 lat (po konsultacjach i w formie zarządzenia).

⁵⁵ Zob. więcej: <https://www.polskapomoc.gov.pl/Partnerzy,spoleczni,1454.html>, dostęp: 17.06.2015.

konkretnych rejonach świata, a także pod kątem doświadczeń w działalności NGOs w kontekście "podziału" polskiego systemu współpracy rozwojowej (czyli z jednej strony biorąc pod uwagę np. kraje Afryki, Azji czy Partnerstwa Wschodniego, z drugiej - uwzględniając doświadczenia organizacji pozarządowych).

Warto podkreślić, że podpisywanie umów ramowych z doświadczonymi organizacjami nie wiąże się z zamykaniem drogi innym, mniej doświadczonym NGOs - współpraca dużych organizacji z małymi jest powszechnie przyjętą praktyką. Poza tym dodatkowym rozwiązaniem może być tutaj przyjęcie systemu wsparcia dla małych i nowych organizacji (jako wzór można przyjąć konkursy regrantingowe prowadzone przez FED na tzw. małe projekty, a przewidziane właśnie dla małych, początkujących NGO).

Przyjęcie tego typu rozwiązań może wiązać się także z przyjęciem innych działań, równie przydatnych z punktu widzenia współpracy rząd - NGO. Oczekiwania i potrzeby organizacji pozarządowych mogą zostać doprecyzowane w badaniu ankietowym przeprowadzonym wśród polskich NGOs (nie tylko zrzeszonych w GZ), a uwzględniającym kwestie tak dofinansowywania projektów, jak i wsparcia rozwoju organizacji (szkolenia, wizyty studyjne, propozycje dotyczące zmian w regulaminach konkursów grantowych). Tego typu działanie pozwoliłoby na zweryfikowanie wieloletnich już doświadczeń organizacji i ich faktycznej chęci do współpracy z resortem spraw zagranicznych. Mogłoby przyczynić się do podjęcia działań praktycznych (dobrym przykładem była wizyta studyjna przedstawicieli polskich NGO w Irlandii w 2006), a także do stworzenia kompendium wiedzy na temat pozyskiwania funduszy (nieznajomość tego tematu jest dość istotnym problemem dla NGOs). Warto zwrócić uwagę na fakt, że w latach 2004-2013 polskie NGOs zrealizowały tylko 0,025% projektów rozwojowych, 0,15% humanitarnych oraz 2,52% z zakresu edukacji globalnej, dofinansowywanych ze środków Komisji Europejskiej⁵⁶.

Z kolei weryfikacja przeprowadzonych projektów pozwoliłaby na stworzenie bazy ekspertów i wolontariuszy, przydatnej nie tylko w realizacji współpracy rozwojowej, ale także do wykorzystania w sytuacjach kryzysowych i w komunikacji strategicznej. W interesie MSZ jest zarówno ulepszenie zaplecza krajowego resortu pozarządowego i jego gotowości do

⁵⁶ *Polska współpraca rozwojowa 2014*, Grupa Zagranica, Warszawa 2015, s.20.

współpracy z rządem (w odpowiedzi na kryzysy humanitarne, ale też takie, jak na przykład kryzys ukraiński), jak i posiadanie wiedzy na temat działalności pomocowej polskich NGO's dofinansowywanej z innych źródeł niż MSZ.

Istotnym wyzwaniem dla współpracy rząd - NGO's jest podjęcie wspólnych działań promocyjnych i komunikacyjnych. Brak funduszy na działania stricte promocyjne jest powszechnie znanym problemem organizacji pozarządowych w Polsce, podobnie jak ich funkcjonowanie "od projektu do projektu", wynikające głównie z korzystania z tzw. pomocy celowej w oparciu o Ustawę o działalności pożytku publicznego i wolontariacie. Mają one jednak spore zaufanie społeczne i spory społeczny kapitał, z czego warto korzystać w budowaniu społecznego zrozumienia dla spraw rozwoju. W polskim systemie współpracy rozwojowej brakuje wspólnych inicjatyw informacyjnych rządu i NGO's w skali kraju. Niepowodzenie przedsięwzięć takich jak Forum Współpracy Rozwojowej nie może być tutaj wystarczającym uzasadnieniem. Dodatkowym impulsem do działania powinny być wyniki corocznego badania społecznego dotyczącego współpracy rozwojowej, a przeprowadzanego na zlecenie MSZ. Z najnowszego raportu w tej sprawie (2014) wynika, że większość Polaków (76%) nie spotkała się z informacjami na temat polskiej pomocy dla innych krajów⁵⁷. Warto dodać, że jest to najgorszy wynik od 2004 roku, kiedy badanie przeprowadzono po raz pierwszy.

Trudno oceniać polskie rozwiązania w kontekście rozwiązań przyjętych w krajach tak rozwiniętych w pomocy rozwojowej jak choćby Szwecja i Wielka Brytania (stąd też celowy brak porównań jeśli chodzi o wysokość przeznaczanych środków). Warto jednak je poznać, by sprawdzone pomysły spróbować przełożyć na polskie realia, uwzględniając obowiązujące przepisy prawne oraz założenia polskiej polityki rozwojowej. Poza tym przy dość niewielkich środkach przeznaczanych na współpracę rozwojową, usystematyzowanie współpracy jest niezbędne. Ponadto dookreślenie w niej warunków i możliwości współpracy z organizacjami pozarządowymi może skrzystalizować wzajemne oczekiwania i przyczynić się do usprawnienia

⁵⁷ *Polacy o pomocy rozwojowej. Wyniki badania TNS Polska dla Ministerstwa Spraw Zagranicznych*, TNS Polska, Warszawa 2014, s. 13. Pytanie brzmiało: czy w ciągu ostatnich dwóch-trzech miesięcy zetknął (a) się Pan (i) z informacjami o pomocy Polski dla innych krajów?

współpracy w oparciu o wspólny cel, jakim jest - przynajmniej na poziomie deklaracji - międzynarodowa solidarność i chęć zwiększania efektywności współpracy rozwojowej.

Tabela nr 3

Polska. Wybrane konkursy dla NGO w ramach przyjętych rozwiązań oraz propozycji możliwych do zrealizowania⁵⁸. Opracowanie własne na podstawie danych MSZ.

	Obszar współpracy	Przyjęte rozwiązania	Propozycje do rozpatrzenia
1	Projekty rozwojowe, pomoc humanitarna, wolontariat, edukacja globalna, w tym promocja współpracy rozwojowej	<ul style="list-style-type: none"> - coroczne konkursy grantowe koordynowane i prowadzone przez DWR pod różną nazwą, czasami ukierunkowane na konkretne kraje - od 2012r konkurs "Wsparcie Demokracji" - prowadzi Fundacja Solidarności Międzynarodowej, może realizować projekty własne oraz zlecać zadania innym NGO (regranting) - działania dotyczące edukacji globalnej - prowadzi NGO wyłaniane w procedurze konkursowej, jak dotąd zawsze była to Fundacja Edukacja Dla Demokracji - działania pozakonkursowe w odpowiedzi na kryzysy humanitarne (wspólne zbiórki żywności, leków itp., organizacja transportu oraz wysyłanie wykwalifikowanej kadry, np. lekarzy) 	<ul style="list-style-type: none"> - wieloletnie porozumienia na podstawie przeprowadzonego przeglądu projektów NGOs w latach 2004-2015; umowy ramowe z doświadczonymi i sprawdzonymi organizacjami - skanalizowanie koordynacji projektów rozwojowych pod kątem geograficznym i tematycznym przy uwzględnieniu - z jednej strony - polskiej polityki rozwojowej i podziału systemu współpracy rozwojowej oraz doświadczenia NGOs - z drugiej. - tego typu rozwiązanie nie ograniczałoby udziału innych NGOs - mogłyby współpracować z organizacjami ramowymi - podejmowanie wspólnych i w skali kraju inicjatyw dotyczących promocji

⁵⁸ Zestawienie nie zawiera wszystkich konkursów, m.in. tych, z których się wycofano ze względu na brak zainteresowania (np. Nauka dla rozwoju 2008), jak również dotyczących wsparcia dla Białorusi - projekty przeszły do komponentu "Wsparcie Demokracji", gdzie część z nich została utajniona ze względu na sytuację polityczną.

			współpracy rozwojowej w polskim społeczeństwie - intensyfikacja sprawdzonych projektów (np. Międzynarodowy Festiwal Filmów Dokumentalnych HumanDoc)
2	Wsparcie rozwoju instytucjonalnego NGO	- 2011: konkurs dla NGO mających doświadczenie w działaniach rzeczniczych lub szkoleniowych związanych z współpracą rozwojową pod hasłem: "Wzmocnienie udziału polskich organizacji pozarządowych w europejskim dialogu na temat polityki i współpracy rozwojowej w okresie sprawowania przez Polskę przewodnictwa w Radzie Unii Europejskiej"; dotację uzyskała Grupa Zagranica	- wizyty studyjne takie jak np. w Irlandii 2006 - wspieranie rozwoju instytucjonalnego NGOs w oparciu o wyniki badania potrzeb organizacji - pomocna pod tym względem może być (przynajmniej na etapie formułowania ogólnej koncepcji współpracy) Grupa Zagranica jako platforma NGOs znająca ich zapotrzebowanie w omawianym temacie
3	Dofinansowywanie projektów unijnych (KE)	- zadanie w ramach konkursu "Edukacja rozwojowa 2011" - dotyczyło współfinansowania projektów w dziedzinie edukacji rozwojowej ze źródeł innych niż MSZ (przede wszystkim KE) - konkurs "Dofinansowywanie działań rozwojowych i edukacji globalnej 2013" - celem wsparcia było ułatwienie organizacjom uzyskania wkładu własnego na projekty z zakresu współpracy rozwojowej	- wypracowanie wspólnej koncepcji współfinansowania projektów w oparciu o realne możliwości polskich NGOs oraz te, które są faktycznie zainteresowane tego typu wsparciem (punktem wyjściowym może być rozwiązanie przyjęte w systemie czeskim, tj. współpraca trójstronna)
Podmiot odpowiedzialny za współpracę	Wybrane strategie współpracy z NGO oraz dokumenty nawiązujące do współpracy z NGO		Forum współpracy NGOs*
- MSZ/DWR - Fundacja Solidarności Międzynarodowej PL - choć jest fundacją Skarbu Państwa, to nie jest uznawana za agencję rządową	Nawiązanie do współpracy w oficjalnych dokumentach rządowych: <i>Strategia polskiej współpracy na rzecz rozwoju 2003, Ustawa o współpracy rozwojowej 2011 z późn. zm., Wieloletni program współpracy rozwojowej na lata 2012-2015.</i>		Grupa Zagranica

Bibliografia:

- *Aid policy framework*. Government Communication 2013/14:131, Sztokholm 2014.
- *Civil Society Fund (CSF). Annual Grant 2015. Guidelines for Applicant Organisations*, Department of Foreign Affairs and Trade, Dublin 2014.
- *Civil Society Policy, Department of Foreign Affairs*, Dublin 2008.
- *Czech Development Cooperation in 2013*, Ministry of Foreign Affairs of The Czech Republic, Praga 2014.
- *Development Co-operation Report 2014. Mobilising Resources for Sustainable Development*, OECD, Paryż 2014.
- *Development Education Annual Grant 2013*, Department of Foreign Affairs and Trade, Dublin 2014.
- *Development Education Strategy Plan 2007-2011*, Department of Foreign Affairs and Trade, Dublin 2006.
- *Eliminating world poverty: building our common future*, Department for International Development, London, 2008.
- *Fast Forward: The Changing Role of UKbased INGOs*, Bond, Londyn, 2015.
- *General Principles Governing Support to Development Activities Implemented by Danish Civil Society Organisations*, Ministry of Foreign Affairs, Kopenhaga 2014.
- *Global Challenges - Our Responsibility Communication on Sweden's policy for global development*. Stockholm, Government of Sweden, Sztokholm 2008.
- *How DAC members work with civil society organizations*, OECD, Paryż 2011.
- *Information note on EU-funding of development and humanitarian projects of Danish CSOs in 2013*, Global Focus 2014.
- *Irish Aid Annual Report 2013*, Department of Foreign Affairs and Trade, Dublin 2014
- Łada A., *Partnership for the Presidency?*, Analyses&Opinions, No.10/102, 12.2009, The Institute of Public Affairs, Warszawa 2009.
- *National Strategy on Global Development Education in the Czech Republic, 2011-2015*, Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic, Praga 2010.
- *One World, One Future, Ministry of Foreign Affairs*, Department of Foreign Affairs and Trade, Dublin 2013.
- Onsander S., *Swedish Development Cooperation through Swedish and local NGOs, Perspectives nr 7/2007*, Uniwersytet w Göteborgu, Göteborg 2007.
- *Pluralism. Policy for support to civil society in developing countries within Swedish development cooperation*. Government Offices of Sweden, Stockholm 2009.
- *Polacy o pomocy rozwojowej. Wyniki badania TNS Polska dla MSZ*, TNS Polska, Warszawa 2012.
- *Polacy o pomocy rozwojowej. Wyniki badania TNS Polska dla Ministerstwa Spraw Zagranicznych*, TNS Polska, Warszawa 2014.
- *Policy for Danish support to civil society*, Ministry of Foreign Affairs of Denmark, Kopenhaga 2014.
- *Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport roczny 2002*, MSZ, Warszawa 2003.

- *Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport roczny 2013*, MSZ, Warszawa 2014.
- *Polska współpraca rozwojowa 2014*, Grupa Zagranica, Warszawa 2015.
- *Shared responsibility: Sweden's Policy for Global Development*, Government of Sweden, Sztokholm 2003.
- *Strategia polskiej współpracy na rzecz rozwoju 2003*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2003.
- *Strategy for Communication about Denmark's Development Cooperation*, Ministry of Foreign Affairs of Denmark, Kopenhaga 2013.
- *Strategy for Danish Humanitarian Action 2010-2015*, Ministry of Foreign Affairs, Kopenhaga 2009.
- *The Development Cooperation Strategy of Czech Republic for 2010-2017*, Ministry of Foreign Affairs, Praga 2010.
- *UK Aid Direct funding round one: Community partnership grants. Guidelines for applicants*. DFID, Londyn 2013.
- *Wieloletni program współpracy rozwojowej na lata 2012-2015*, MSZ, Warszawa, 2012.

Przydatne linki:

- <http://www.sida.se/English/>
- <http://www.concord.se/?lang=en>
- <http://um.dk/en/danida-en/>
- <http://www.globaltfokus.dk/>
- <https://www.irishaid.ie/>
- <http://www.dochas.ie/>
- <http://www.czda.cz/>
- <http://www.fors.cz/>
- <https://www.gov.uk/government/organisations/department-for-international-development>
- <http://www.bond.org.uk/>
- <http://www.polskapomoc.gov.pl>
- <http://www.zagranica.org.pl>